

En akut vattenläcka i Motalagatan

RAÄ-nr Skänninge 5:1
Motalagatan - Nordanågatan
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

En akut vattenläcka i Motalagatan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Arkeologiska undersökningar i närområdet	5
Syfte och frågeställningar	5
Metod och dokumentation	5
Undersökningsresultat	6
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9

*Omslagsbild: Undersökningsområdet sett från grönområdet väster om Motalagatan.
Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.*

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

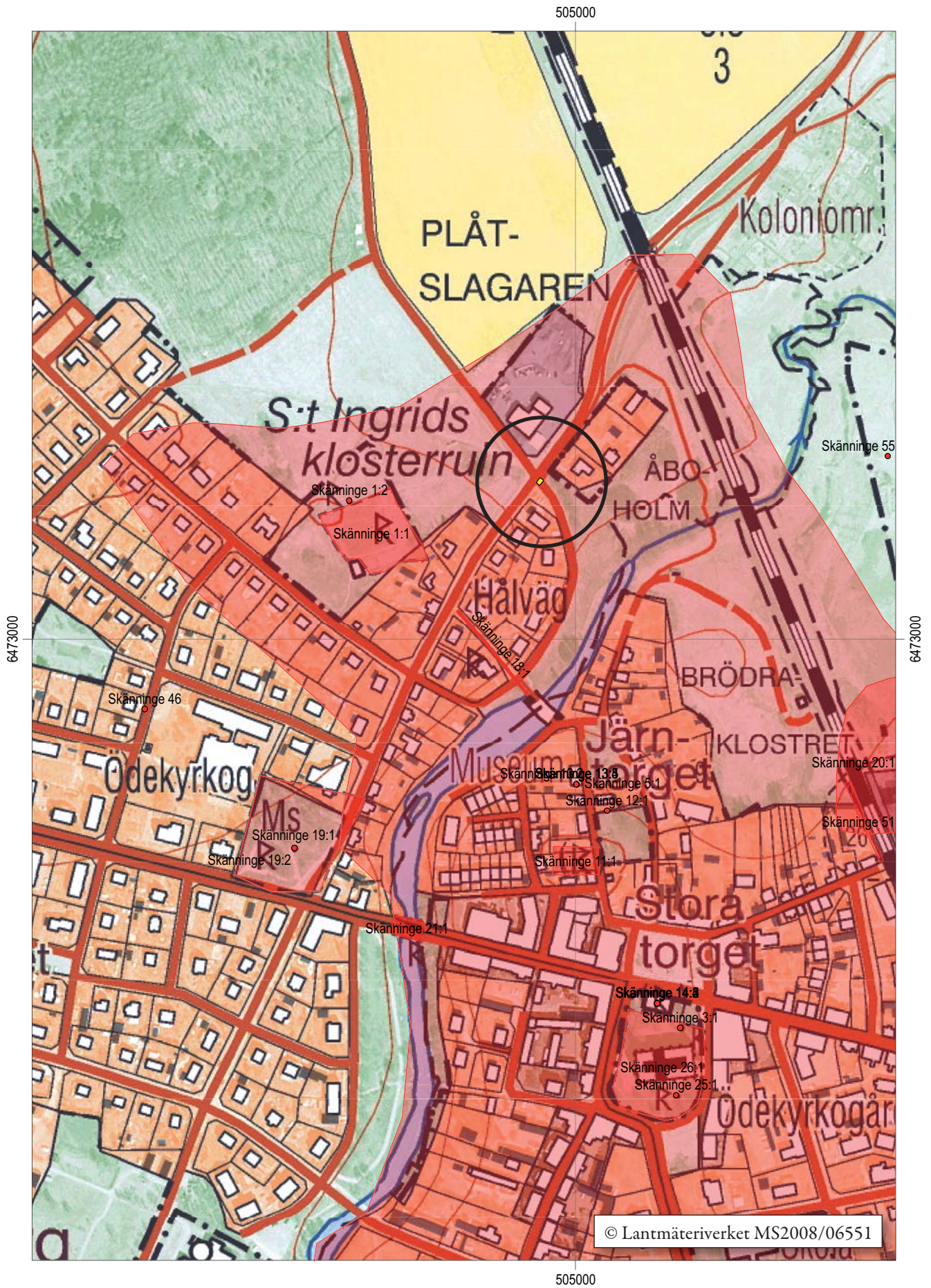
Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

I samband med schaktning för att laga en akut vattenläcka i korsningen Motalagatan - Nordanågatan i Skänninge, utfördes en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet omfattade ett ca 12 m² stort schakt som grävdes i utkanten av Skänninges medeltida och tidigmoderna stadsområde, RAÄ-nr Skänninge 5:1. I schaktet framkom partier med bevarade kulturlager. Dessa var dock inte möjliga att dokumentera närmare då schaktväggarna på grund av vattnet var mycket instabila.

Ann-Charlott Feldt
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:4 000.

Inledning

Den arkeologiska undersökningen utfördes som en schaktningsövervakning med anledning av en akut vattenläcka i korsningen Motalagatan - Nordanågatan i Skänninge. Arbetet omfattade ett ca 12 m² stort och drygt 2 m djupt schakt som grävdes i utkanten av Skänninges medeltida och tidigmoderna stadsområde, RAÄ-nr Skänninge 5:1 (L2010:586).

Den arkeologiska undersökningen i fält utfördes 2019-02-08 efter muntligt beslut samma dag av Länsstyrelsen Östergötland. Det muntliga beslutet berodde på arbetets akuta natur och den formella handläggningen genomfördes senare. Ansvarig för fält- och rapportarbete är undertecknad. Mjölby kommun stod för de arkeologiska kostnaderna.

Områdesbeskrivning

Staden Skänninge ligger centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt under 1000- och 1100-talet och omnämns första gången år 1178. Troligen växte staden fram i anslutning till ett par storgårdar invid ett vadställe och en marknadsplats. Förekomsten av två tidiga kyrkor, S:t Martin och Allhelgona, samt ett stort antal runstenar i närområdet pekar på att orten tidigt var en plats av betydelse (Feldt 2004; Hedvall m fl 2013).

Skänninge nådde sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och 1300-talet. 1400-talet innebar en stark tillbakagång för staden i takt med att Vadstena fick en allt starkare ställning. Ett par stora bränder under 1400-talet bidrog sannolikt till nedgången. Under 1500-talet verkar Skänninge närmast haft karaktär av förstörd bondby med enstaka specialiserade näringar (Feldt 2004; Hasselmo 1983; Hedvall m fl 2013).

Figur 3. Rektifierat utsnitt ur stadskartan från år 1713 (LMS D98-1:5) med läget för det aktuella schaktet markerat. Tullen "Biskopsbärga grinden" är placerad mellan tomt 18 och 43 på kartan. Skala 1:1000.

Begränsningarna för den medeltida staden är otydliga. Undersökningar i stadens utkanter under 1990-talet och 2000-talet har visat att tidigmedeltida lämningar finns långt utanför det område som tidigare ansetts utgöra det medeltida stadsområdet RAÄ 5 (Feldt 2004; Hedvall m fl 2013).

1700-talskartorna över Skänninge, den ena från 1713 (LMS D98-1:5, LMS A24:91) och den andra från 1795 (LMS D98-1:8), visar att undersökningsområdet ligger strax utanför den tullbom som fanns i nuvarande Motalagatan. I handlingarna till 1713 års karta omnämns ”Biskopsbärga grinden” i beskrivningen till tomt 18 i Nordanåkvarteret. Senare kallas denna tullplats för Motalatullen (Bengtsson 1998:179). Det aktuella schaktet var beläget ca 60 m åt nordöst utanför tullbommen.

Arkeologiska undersökningar i närområdet

Strax norr om vattenläckan har en arkeologisk förundersökning genomförts i samband med att VA-ledningar byttes ut på 24 m lång sträcka tvärs över Motalagatan och in på Vretavägen (Feldt 2001). Vid denna påträffades såväl kulturlager som anläggningar i form av gropar och diken. Här fanns dessutom spår av metallhantering. I Motalagatan uppträdde kulturlagren på ca 0,7 m under markytan och fortsatte ner till 1,2 m djup.

Vid en kabelschaktning längs Motalagatan, strax norr om vattenläckan, påträffades endast odlingslager och diken (Feldt 2009). Dikena sammanföll väl med en ägogräns som finns dokumenterad på historiska kartor från 1638, 1776 och 1821 (LMS D98-1:d7:1-3 10, LMS D98-1:6, LMS D98-1:16).

Vid undersökningarna inom Skänningeprojektet, i samband med att järnvägen byggdes ut under 2000-talets första decennium, påträffades omfattande lämningar norr och nordöst om vattenläckan (Hedvall m fl 2013; Bergqvist 2013a-b; Arfalk m fl 2014). Detta område ligger helt utanför det stadsområde som finns på kartorna från 1600-1700-talen och som traditionellt ansetts även utgöra begränsningen för den medeltida staden.

Vid undersökningarna påträffades omfattande lämningar från vikingatid och tidig medeltid. Bland dessa fanns en äldre vägsträckning, flera gropus, ett

par långhus och brunnar samt spår av bronsgjuteri, järnsmede och benhantverk. En del av fynden indikerar handelsverksamhet i området. Här fanns också diken från olika tider och med olika funktioner. Lämningarna tolkades som de östligaste delarna av en bebyggelse som tillhört en vikingatida/tidigmedeltida storgård som legat på åsen i anslutning till S:t Martins kyrka.

Syfte och frågeställningar

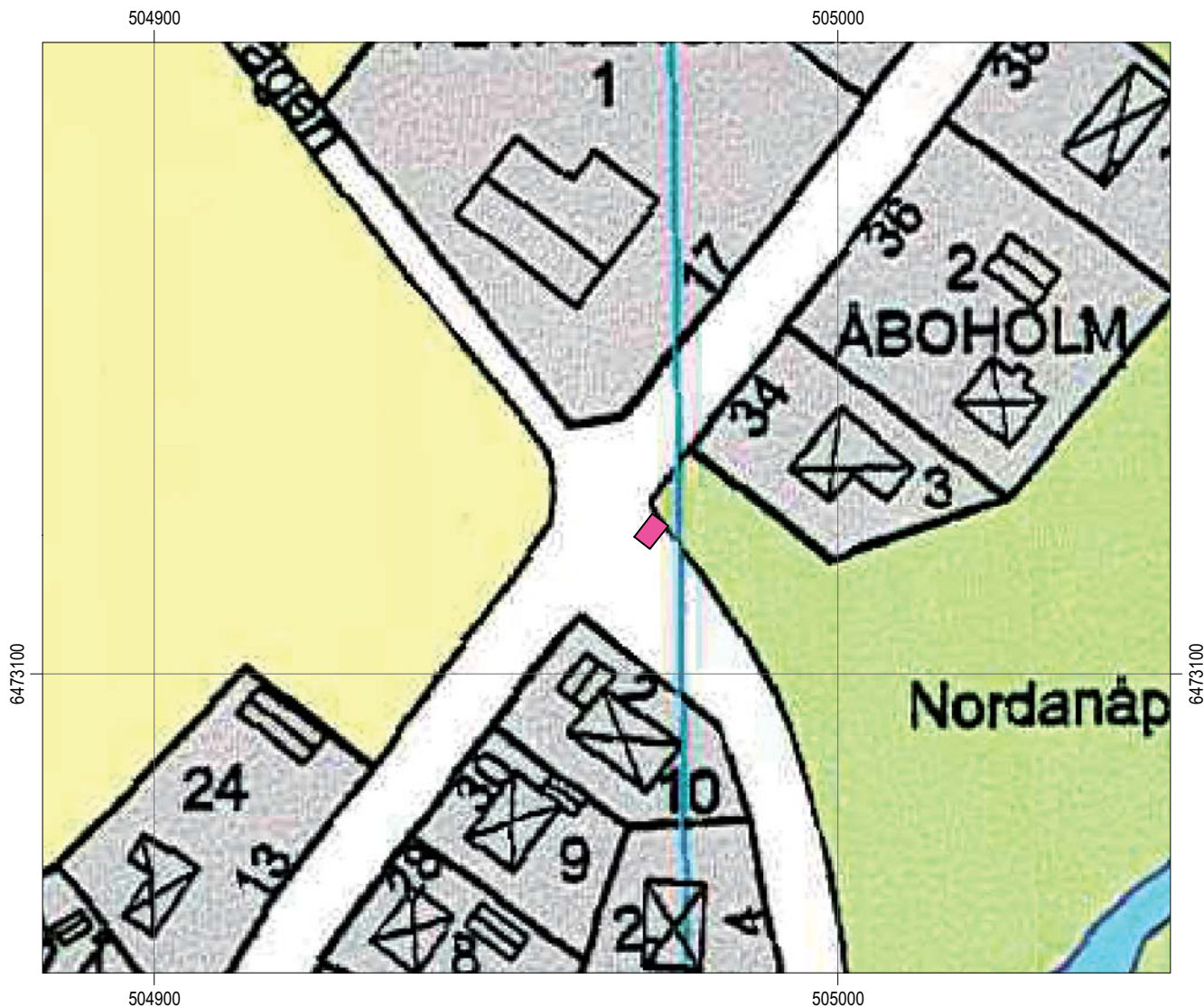
Undersökningens övergripande syfte var att tillse att eventuella fornlämningar berördes så lite som möjligt av arbetet. De lämningar som påträffades skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Resultatet är avsett att kunna ligga till grund dels för Länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen inför eventuella kommande beslut, dels för exploatörens vidare planering.

Då undersökningen utfördes akut med ett par timmars varsel formulerades inga detaljerade frågeställningar inför fältarbetet. I efterhand handledes uppdraget med ett *Generellt förfrågningsunderlag* från Länsstyrelsen Östergötland och *Bekräftelse med kostnadsberäkning* från Östergötlands museum. Undersökningsområdets läge i utkanten av Skänninge gör det dock intressant för frågor rörande verksamheter i stadens utkantsområden.

Metod och dokumentation

Den arkeologiska undersökningen utfördes i form av en schaktövervakning. Då det var svårt att stänga av vattnet, vattenfylldes schaktet snabbt. En pumpbil fick tillkallas för att pumpa bort vattnet och varje gång den slutade pumpa för att tömma sin vattentank steg vattennivån i schaktet igen. Vattenmassorna i kombination med diverse ledningar och ledningsschakt gjorde schaktväggarna mycket instabila. Dessutom innebar schaktningen att varje skoptag blandade upp schaktmassor med vatten till något som närmast påminde om kvicksand i schaktets botten.

Arbetsförhållandena påverkade givetvis möjligheterna att dokumentera de lämningar som skyttades i schaktet. Schaktet dokumenterades genom inmätning i plan, beskrivning, digitala fotografier och på digitala filmsekvenser. Inga analyser har utförts. Inga föremål togs tillvara vid undersökningen.

Figur 4. Utsnitt ur adresskartan över Skänninge med schaktet inritat. Skala 1:1000.

Undersökningsresultat

Ett tre meter brett och fyra meter långt schakt öppnades i korsningen Motalagatan – Nordanågatan, mellan kv Åboholm 3 och Abboten 10. Redan när asfalten skulle tas bort tryckte vattnet upp och bildade en stor pöl. Schaktet grävdes skiktvis ner till den skadade ledningen som fanns på drygt två meters djup.

I Motalagatan finns flera olika ledningsdragningar för el, tele, fjärrvärme och VA. Dessa i kombination med vattenmassorna omöjliggjorde en traditionell dokumentation. Istället skedde den med hjälp av foton, filmning med mobilkamera och anteckningar från schaktkanten.

Längs med trottoaren på Motalagatans sydöstra sida löper ett kabelschakt med kabeln förlagd i cementrör. Ner till och med dessa rör berördes endast sentida bärlager i hela schaktet. Under cementrören framträdde mörkt gråbruna kultur-/odlingslager med en mäktighet av ca 0,3 m i den sydöstra schaktväggen. Därunder framkom den naturliga undergrunden på ca 1,2 m djup. Under rådande förhållanden var det inte möjligt att undersöka huruvida det fanns någon skiktning i kultur-/odlingslagret. Det var inte heller möjligt att leta efter föremål som skulle kunna datera lämningarna.

Figur 5 a-e. Bilder från undersökningen.
Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.

Referenser

- Arfalk K, Hedvall R & Lindeblad K. 2014. *Skänninge 3:3*. Arkeologisk undersökning – Skänningeprojektet. RAÄ 5, Skänninge 3:3, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. UV Rapport 2014:157.
- Bengtsson R. 1998. *Vid stadens bank och stör: Tullstugor, portar och bommar i svenska städer 1622-1810*. Västerås.
- Bergqvist J. 2013a. *Motalagatan - Skenaån*. Arkeologisk undersökning – Skänningeprojektet. RAÄ 5, Skänninge 2:1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. UV Öst Rapport 2009:3.
- Bergqvist J. 2013b. *Nya Motalagatan*. Arkeologisk undersökning – Skänningeprojektet. RAÄ 5, Skänninge 2:1, 3:3, Plåtslagaren 1, 2, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. UV Öst Rapport 2009:2.
- Feldt A-C. 2001. *Byte av VA-ledningar*. Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll. Motalagatan och Linköpingsgatan, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum. Rapport 114:2001.
- Feldt A-C. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala Universitet.
- Feldt A-C. 2009. *70 m kabel, tre kabelskåp och en lyktstolpe*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 5, Bjällbogatan, Järnväggsgatan, Motalagatan och Parkgatan, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2009:68.
- Hasselmo M. 1983. *Skänninge*, Medeltidsstaden 40, Riksantikvarieämbetets Rapport. Stockholm.
- Hedvall R, Lindeblad K & Menander H (red). 2013. *Borgare, bröder och bönder. Arkeologiska perspektiv på Skänninges äldre historia*. Riksantikvarieämbetet.
- Kartmaterial Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)
Akt D98-1:d7:1-3 10, Ägomätning 1638, Skänninge stad, Östergötlands län
Akt D98-1:5. Tomtmätning 1713. Skänninge stad. Östergötlands län.
Akt A24:91. Beskrivning till 1713 års karta. Skänninge stad, Östergötlands län
Akt D98-1:6, Storskifte kronojord 1776, Skänninge stad, Östergötlands län
Akt D98-1:8. Mätning 1795. Skänninge stad. Östergötlands län.
Akt D98-1:16, Laga delning av kronojord norr om Skenaån 1821, Skänninge stad, Östergötlands län

Tekniska uppgifter

Fastighet	Motalagatan - Nordanågatan
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ-nr Skänninge 5:1 (L2010:586)
Fastighetskartans blad	64F 7a SV
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning, schaktningsövervakning
Lst beslut	2019-02-08 (muntligt), 2019-03-29 (skriftligt)
Lst dnr	431-2002-19
Lst handläggare	Göran Gruber
ÖLM dnr	0090/19
ÖLM konto	001161
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Mjölby kommun
Projektleddare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbete	2018-02-08
Totalt undersöktes	Ca 12 m ²
Foto	Digitala bilder och digital film
Fynd	Nej
Analys	Nej
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273 Rapport 2019:39 © Östergötlands museum

I samband med schaktning för att laga en akut vattenläcka i korsningen Motalagatan - Nordanågatan i Skänninge, utfördes en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet omfattade ett ca 12 m² stort schakt som grävdes i utkanten av Skänninges medeltida och tidigmoderna stadsområde, RAÄ-nr Skänninge 5:1. I schaktet framkom partier med bevarade kulturlager.

ISSN 1403-9273
Rapport 2019:39